

ROGER KIMBALL: PERVERSIUNILE LUI MICHEL FOUCAULT

Autor: Teodora Nichita | 10 martie 2023

Un articol scris de Roger Kimball pentru The New Criterion

Articol original: The Perversions of Michel Foucault

Un răspuns la opera biografică „Despre patimile lui Michel Foucault” de James Miller.

„Din moment ce este dificil, sau mai degrabă imposibil, să reprezentăm viața unui om ca fiind complet curată și lipsită de greșeală, ar trebui să folosim cele mai bune părți din ea pentru a construi o imagine de ansamblu cât mai completă, și să o privim pe aceasta ca fiind cea adevărată. Pe de altă parte, orice erori sau fapte rele care ar putea afecta reputația unui om, și care ar putea fi comise fie din cauza pasiunilor, fie din necesitate politică, ar trebui să le privim mai degrabă ca pe lipsa unei virtuți, decât ca pe rezultatul unui viciu. Nu ar trebui să ne aplecăm foarte mult asupra acestora atunci când încercăm să înțelegem istoria noastră, ci ar trebui să fim mai degrabă indulgenți cu natura umană și cu incapacitatea acesteia de a da naștere unor personalități care sunt în mod absolut și necondiționat dedicate virtuții.” – Plutarh, în viața lui Cimon

Cu siguranță că nu sunt singurul om care scrie pentru a nu putea fi catalogat. Nu mă întrebați cine sunt și nu cereți de la mine să rămân același: lăsați pe seama birocratilor și a poliției să verifice dacă actele noastre sunt în ordine. – Michel Foucault, Arheologia cunoașterii

Uitându-se în urmă la era noastră arogant de sceptică, este foarte probabil că istoricii din viitor vor privi renașterea hagiografiei din anii '80 și '90 cu o curiozitate amuzată. Printre altele, motivul este că aceste decenii au cunoscut o lipsă notabilă de *hagii* sau sfinți demni de onoarea de a fi comemorați. De asemenea, temperamentul demitizant al timpurilor noastre este foarte puțin adecvat – sau cel puțin așa am fi crezut – sarcinii adulării. Și totuși noua și ambițioasă biografie a istoricului și filozofului Michel Foucault (pe numele său complet Paul-Michel, după tatăl său) scrisă de James Miller demonstrează că dorința de a idoliza poate triumfa asupra tuturor obstacolelor.

Foucault, care a murit de SIDA în iunie 1984 la vârsta de 57 de ani, a fost pentru mult timp unul dintre preferații multimilor academice foarte la modă care s-au îndrăgostit și de deconstructivism, Jacques Derrida și alte curente importate de la francezi. Dar în timp ce deconstructiviștii s-au specializat în ideea deosebit de atractivă că limbajul se are ca referent doar pe sine (*il n'y a pas de hors texte*, este una dintre afirmațiile cele mai faimoase ale lui Derrida), punctul central în opera lui Foucault a fost Puterea. Acesta a adus vestea foarte proastă, într-o proză foarte proastă, că orice instituție, indiferent de cât de blândă ar părea, este „în mod real” scena unei dominații și subjugări de nedescris în cuvinte; că toate eforturile depuse pentru a aduce o reformă iluminată – a azilelor, închisorilor și a societății în general – nu au fost decât un alibi pentru extinderea puterii statului; că relațiile umane sunt, în esența lor, lupte pe viață și pe moarte pentru supunere; că adevărul însuși depinde numai de un anumit coeficient al coerciției; „Este surprinzător”, întreabă Foucault în *Supraveghere și pedeapsă*, „că închisorile seamănă cu fabricile, cu școlile, cu barăcile, cu spitalele, care la rândul lor arată ca închisorile?” Aceste „chestionări” aveau un succes răsunător în cadrul seminarelor pentru studenți, desigur. Și probabil că Miller avea dreptate când spunea că, până la moartea sa, Foucault era „probabil cel mai faimos intelectual din lume” – faimos, cel puțin, în universitățile americane, unde argumentele ermetice despre sex și putere erau înaintate într-un mod hilar de derizoriu de către studenții neîngrijiți și cu păr rebel. În această privință, cazul lui Foucault seamănă foarte mult cu cel al rivalului său mai talentat – și tovarăș al activismului de stânga -, Jean-Paul Sartre, a cărui carieră strălucită Foucault a încercat să o copieze, începând cu un stagiu în Partidul Comunist Francez în anii '50. Însă nu i-a reușit niciodată – nu a reușit să scrie nimic care să fie la fel de original și semnificativ din punct de vedere filozofic precum *Ființa și neantul* și nu a reușit să dobândească autoritatea publică pe care Sartre o avea din plin în perioada de după război. Avea însă pe lângă el majorete eminente și devotate, cum ar fi renumitul istoric Paul Veyne, colegul său de la Collège de France, care l-a declarat pe Foucault „cea mai importantă apariție în gândirea secolului nostru.”

Acestea fiind spuse, Foucault rămâne un candidat foarte puțin potrivit pentru canonizare. Însă chiar titlul noii sale biografii – *Patimile lui Michel Foucault*¹ –, le semnalează cititorilor că, în opinia domnului Miller, în ciuda tuturor lucrurilor, subiectul cărții sale a avut o viață atât de exemplară, definită de virtutea sacrificiului de sine,

încât poate fi comparată cu Patimile lui Iisus Hristos. (Iar referirea la Patimi nu este întâmplătoare: Miller face această conexiune în mod explicit.) Receptarea entuziastă a *Patimilor lui Michel Foucault* sugerează că domnul Miller, un jurnalist cultural prolific, care predă la New School for Social Research, nu este singurul care are o atitudine atât de veneratoare față de Foucault. Au existat câteva voci critice, majoritatea reprezentate de activiști homosexuali din spațiul academic, care au simțit că domnul Miller nu a fost suficient de omagial. Dar majoritatea criticilor – inclusiv personalități ca Alexander Hehamas, Richard Rorty și Alasdair MacIntyre – și-au dat toată silința pentru a-și exprima admirația și „recunoștința” pentru performanța domnului Miller.

Însă ceea ce este nou la această reușită este neglijarea de Miller a observației lui Plutarch pe care am citat-o mai sus, conform căreia un individ trebuie să se concentreze asupra „celor mai bune părți” din parcursul cuiva și să ascundă „orice erori sau fapte rele” atunci când scrie despre viața unei mari personalități. În timp ce pentru un biograf acest sfat poate fi chestionabil, pentru un hagiograf pare a fi indispensabil. Nu că cineva familiar cu principalele evenimente din viața lui Foucault s-ar fi gândit la el ca la un înger. Miller îl descrie drept „un nou model de intelectual”, „modest și fără nicio pretenție mistificatoare”. Dar această descriere este în cel mai bun caz nesinceră. E adevărat, Foucault și-a îngăduit uneori ritualuri de falsă modestie înainte de a susține o prelegere sau atunci când și-a defăimat creațiile mai vechi în fața celor mai noi. Dar așa cum a arătat și jurnalistul francez Didier Eribon într-o altă biografie (și așa cum arată și Miller în mod involuntar), aroganța și mistificarea erau două caracteristici centrale ale personalității și operei lui Foucault.² Eribon scrie că la școală, unde gravurile teribile ale lui Goya cu victime ale războiului decorau pereții din jur, Foucault era „detestat în mod aproape universal.” Colegii de clasă și-l amintesc ca fiind scriitor, dar și distant, sarcastic și crud. Acesta a încercat de mai multe ori – și de și mai multe ori a amenințat – să se sinucidă. Distrugerea propriei persoane a fost de fapt o altă obsesie a lui Foucault, iar Miller are dreptate când subliniază fascinația sa pentru moarte. În asta, ca și în alte aspecte, s-a inspirat de la Marchizul de Sade, care a fost mult timp unul dintre cei mai mari eroi intelectuali și morali ai lui. (Deși, așa cum notează Miller, Foucault a simțit că Sade „nu a mers suficient de departe”, deoarece, în mod inexplicabil, a continuat să vadă corpul ca fiind „puternic organic.”) Lui Foucault a început să îi placă să își imagineze „festivaluri de sinucidere” și „orgii” în care sexul și moartea s-ar putea uni într-o ultimă întâlnire fără nume. Cei care plănuiau să se sinucidă, se gândea el, puteau să caute „parteneri fără nume, pentru a avea mai multe ocazii de a muri, eliberându-se de orice identitate.”

Miller îl descrie pe Foucault drept „unul dintre cei mai reprezentativi bărbați – și gânditori remarcabili – ai secolului XX.” Dar cea mai mare inovație a autorului din această carte este aceea de a surprinde ce a fost mai vicios și mai pervers la Foucault – dependența sa de practici sexuale sadomasochiste – și de a o glorifica ca și cum ar fi o nouă formă de virtute – chiar o virtute *filozofică*. Țineți minte: Miller nu încearcă să

scuze, să ignore sau să tolereze viciile lui Foucault; el nu încearcă, spre exemplu, să afirme că erau umane, slăbiciuni mult prea umane ale unui om care a fost, în ciuda acestora, un mare gânditor. La urma urmei, aceste tipuri de atitudini implică o critică inerentă: putem scuza numai ceea ce necesită justificare; putem tolera numai lucrurile care necesită răbdarea și deschiderea noastră.³ Celebrăm și legitimăm lucrurile cu care suntem complet de acord; iar celebrarea lui Foucault și a ideilor acestuia reprezintă scopul principal al cărții lui Miller.

Domnul Miller susține că înclinația lui Foucault către practicile sexuale sadomasochiste reprezintă în sine un indicator al admirabilei sale etici aventuroase. Într-adevăr, în viziunea lui, ar trebui să îi fim recunoscători lui Foucault pentru munca sa de pionierat pentru ceea ce erau până atunci forme de plăcere și conștientizare interzise. În prefața sa, Miller sugerează că, „în abordarea sa radicală față de trup și de plăcere, Foucault a fost de fapt un vizionar; și că în viitor, odată ce pericolul reprezentat de SIDA se va diminua, bărbații și femeile, atât heterosexuale, cât și homosexuale, vor inova, fără rușine și frică, tipurile de experimentare corporală, problemă care reprezintă o parte integrală a cercetărilor filozofice ale lui Foucault.” Cu alte cuvinte, Miller încearcă să transforme în virtuți atitudini și comportamente care cu cincisprezece minute în urmă erau în mod universal condamnate ca fiind patologice.

Mulți dintre critici i-au urmat fericiți exemplul. De pildă, pe parcursul lungii și respingătoare recenzii a cărții lui Miller, scrisă pentru The New Republic, recunoscutul cercetător al lui Nietzsche, Alexander Nehamas, aprobă cu ușurință că „somasochismul era un fel de binecuvântare în viața lui Foucault. Îi oferea ocazia să experimenteze relațiile de putere ca pe o sursă de plăcere.” Prin urmare, concluzionează Nehamas, „Foucault a împins limitele a ceea ce poate fi considerată o viață umană admirabilă.” La fel, Isabelle de Courtivron, coordonatoarea Departamentului de Limbi Străine și Literatură la MIT, îi asigură pe cititori într-o recenzie de pe prima pagină a The New York Times Book Review că Foucault „a extins cunoașterea modernă în moduri profund importante și originale.” Aceasta îl felicită apoi pe Miller „pentru că a demontat concepte încărcate de clișee despre anumite practici erotice și a oferit o analiză clară, fără prejudecăți (chiar încurajatoare) a instrumentelor și tehnicilor unui teatru al cruzimii reciproc consensual, așa cum îl denumeste acesta.”

Sunt multe lucruri care pot fi spuse despre acest efort de a îmbrățișa somasochismul ca pe un nou stil de viață. Mai presus de toate, probabil că asta demonstrează tipul de distrugere care poate rezulta chiar și acum – și chiar pentru mințile cele mai educate – în urma radicalismului anilor '60. Ca să fim clari: în spatele elogiului reconfortant al unei „abordări lipsite de prejudecăți” în ceea ce privește sexualitatea umană și a visului lui Miller despre acea „experimentare corporală” care se desfășoară „fără rușine și frică”, stă ideea emancipării polimorfe care a transformat revoluția din anii '60 în debandada morală și politică care s-a dovedit a fi ulterior. Printre numeroasele

argumente aduse în favoarea falsei libertăți care s-a răspândit în acei ani, niciunul nu a fost mai influent decât tratatul marxist-freudian al lui Herbert Marcuse, *Eros și civilizație* (1966). Îmbrățișat cu entuziasm de către susținătorii contraculturii care credeau că introducerea unor picanterii în viețile lor sexuale avea să grăbească declinul capitalismului și să aducă Mileniul, studiul prezintă o luptă monstruoasă între „logica dominației” și „dorința de gratificare”, atacă „realitatea dată în numele principiului plăcerii” și condamnă violent „ordinea represivă a sexualității reproductive.” Toate aceste idei sunt foarte asemănătoare cu cele ale lui Foucault. La fel de similară este și splendida idee a lui Marcuse de „toleranță represivă”, care susține că „ceea ce astăzi este proclamat și practicat ca fiind tolerantă” – scria Marcuse în 1965, având în minte instituții cum ar fi libertatea de exprimare și libertatea de adunare – „servește în manifestările sale cele mai eficiente cauzei opresiunii.” În limbaj orwellian: Libertatea este tiranie și tirania este libertate.

Aerul radicalismului din anii '60 se resimte pretutindeni în cartea domnului Miller și susține permanent simpatia sa pentru Foucault. Acestea fiind spuse, pare foarte firesc ca printre sursele de inspirație menționate de Miller, să se afle și *The Rolling Stone Illustrated History of Rock and Roll*, carte pe care acesta a editat-o, și *“Democracy Is in the Streets”: From Port Huron to the Siege of Chicago* (1987). Nu sunt familiar cu prima carte, însă cea de-a doua este un imn de mulțumire dedicat Noii Stângi și „visului său colectiv” de „democrație participativă”.

În cartea respectivă, Miller comemora „experiențe disruptive” cruciale – „în timpul protestelor, marșurilor, confruntărilor violente” – și „spiritul de libertate extatică” al anilor '60. În anumite privințe, *Patimile lui Michel Foucault* reprezintă o reînviere a acelei cărți, având o copertă cu multă piele neagră și cu o temă franțuzească.

Așadar, nu este surprinzător că atunci când Miller încearcă să nu menționeze explicit *evenimentele*, și anume revoltele studentești din 1968, scrisul său devine foarte afectat odată ce nostalgia gratificatoare îi inundă imaginația. Este ca și cum și-ar retrăi pierduta – sau poate nu chiar așa de pierdută – copilărie.

Haosul de atunci era amețitor. Panourile publicitare erau rupte, indicatoarele erau smulse din pământ, schelele și gardurile cu sârmă ghimpată erau dărâmate, mașinile parcate erau răsturnate. Mormane de moloz erau plasate în mijlocul bulevardelor. Starea de spirit predominantă era zvăpăiala, iar atmosfera era festivă. „Toată lumea își recunoscuse instant realitatea propriilor dorințe”, a scris unul dintre participanți la scurt timp după evenimente, în încercarea de a reda spiritul acelor momente. „Niciodată pasiunea pentru distrugere nu a părut mai creativă decât atunci.” Din păcate, Foucault însuși nu a putut participa la primul val al protestelor, deoarece preda la Universitatea din Tunis. Însă iubitul său Daniel Defert era în Paris și l-a ținut la curent cu evoluția evenimentelor, apropiindu-i de receptorul telefonic un radio cu tranzistori timp de ore

întregi. Mai târziu în acel an, Foucault a fost numit coordonator al Departamentului de Filozofie la noua Universitate din Vincennes, aflată în afara Parisului. Profesorul de filozofie în vârstă de 43 de ani a avut atunci șansa de a se lăsa în voia intoxicației. În ianuarie 1969, un grup de 500 de studenți a ocupat clădirea administrativă și amfiteatrul ca să își exprime în mod ostentativ solidaritatea cu bravii colegi care au ocupat Sorbona în aceeași zi. De fapt, după cum sugerează Miller, ideea centrală era aceea de a „explora, încă o dată, potențialul creativ al dezordinii.” Lui Miller îi place foarte mult această idee de „potențial creativ al dezordinii.” Foucault a fost printre puținii oameni din facultate care s-au alăturat studenților. Atunci când a ajuns poliția, a fugit alături de studenți pe acoperiș pentru „a opune rezistență”. Miller povestește mândru că în timp ce Foucault arunca „cu voioșie” cu pietre în polițiști, acesta era totuși „atent să nu își murdărească frumosul costum negru din velur.”

La puțin timp după acest episod încurajator, Foucault s-a ras în cap și și-a făcut apariția ca purtător de cuvânt omniprezent al contraculturii. „Politica” sa era consistent prostească, o combinație de pălăvrăgeală solemnă despre „transgresiune”, putere și supraveghere la care se adăuga o obtuzitate extraordinară cu privire la modul în care puterea este exersată în viața de zi cu zi. Foucault era uimit de gândul că cuvântul „subiect” (ca în propoziția „subiectul care citește asta”) are aceeași origine cu cuvântul „supunere”. „Ambele înțelesuri”, specula acesta, „sugerează o formă de putere care subjugă sau constituie subiectul subjugării”. Foucault poza ca fiind un partizan înfocat al libertății. Acesta susținea varii forme extreme de marxism, inclusiv maoismul; el îl susținea pe Ayatollah Khomeini, chiar și când grupurile fundamentaliste conduse de acesta au început să omoare mii de iranieni. În 1978, privind în urmă la perioada interbelică, acesta s-a întrebat: „Ce mai poate însemna politica atunci când este o chestiune de a alege între Uniunea Sovietică a lui Stalin și America lui Truman?” Faptul că lui Foucault i-a fost dificil să răspundă la această întrebare ne poate spune multe lucruri despre el.

Cu toate acestea, un lucru care este reconfortant când vine vorba de nebuniile politice ale lui Foucault, este că, pe lângă el, alte personalități bizare par să fie chiar blânde și normale. Într-o dezbatere care a fost difuzată la o televiziune olandeză în anii '70, de exemplu, lingvistul american cu orientări politice radicale Noam Chomsky pare să reprezinte o voce a sănătății și moderației în comparație cu Foucault. După cum relatează Miller, în timp ce Chomsky insista că „trebuie să acționăm ca ființe umane sensibile și responsabile”, Foucault răspundea că aceste idei de responsabilitate, senzitivitate, dreptate și lege erau numai „simboluri ideologice” care nu aveau nicio legitimitate. „Proletariatul nu declară război clasei dominante deoarece consideră acest război just”, susținea el. „Proletariatul declanșează războiul cu clasa dominantă pentru că... dorește să obțină puterea.”

Deși Foucault a început să se afirme încă din anii '40 și '50, apariția sa publică era în

mod fundamental cea a unui tânăr din anii '60: precocă, răsfățată, egocentrică, plină de manifestări politice puerile, stăpânită de fanteziile neîmplinite ale unui extaz absolut. Acesta a devenit expert în articularea iluziilor narcisiste ale anilor '60, folosindu-se de limbajul ezoteric și cinic al filozofiei franceze contemporane. Și cred că acesta este motivul principal pentru care a avut acest succes imens ca *guru* academic. În filozofia lui Foucault, „idealismul” anilor '60 a fost portretizat într-un mod mai întunecat. Dar cerința de eliberare de „orice formă fixă”, așa cum o numește Miller de mai multe ori, a rămas la fel de puternică. Într-un interviu din 1968, Foucault sugera că „forma unei viitoare societăți va fi dată de experiențele recente cu droguri, sex, comune, și alte forme ale conștiinței și individualității.”

De fapt, drogurile au reprezentat unul din mijloacele cu ajutorul cărora Foucault s-a avântat în căutarea sa de „experiențe”. Acesta s-a îndopat cu hașiș și marijuana în anii '60, dar numai în anul 1975 a experimentat pentru prima dată cu LSD-ul. Domnul Miller consideră acest moment ca fiind crucial în dezvoltarea filozofului, Foucault însuși având numai cuvinte de laudă pentru această experiență. „Singurul lucru cu care pot compara această experiență din viața mea”, se spune că a afirmat acesta, „este sexul cu un străin... Contactul cu un corp străin poate oferi o experiență a adevărului similară cu ceea ce experimentez eu acum.” „Acum îmi înțeleg în sfârșit sexualitatea,” a concluzionat el. Dacă ne gândim la destinul pe care l-a avut Foucault, devine foarte sumbru detaliul că desfrâurile sale farmacologice aveau loc în Valea Morții. Oricum, prima experiență a lui Foucault cu halucinogenele a fost o explozie de energie atât de mare încât acesta a lăsat deoparte chiar și schițele volumelor nepublicate din *Istoria Sexualității* – ce pierdere! După cum scrie și Miller, acolo se aflau sute de pagini despre „masturbare, incest, perversiune, eugenie”: adică cele mai importante probleme filozofice ale timpurilor noastre.

Anul 1975 a fost în mod clar *annus mirabilis* al lui Foucault. Acesta a marcat nu doar familiarizarea sa cu plăcerile LSD-ului, ci și prima sa vizită în Bay Area, California, și intrarea sa în subcultura sadomasochistă care înflorea în San Francisco. Foucault „a experimentat” sadomasochismul înainte – de fapt, înclinațiile sale în această privință l-au costat relația sa cu compozitorul Jean Barraqué. Însă nu a mai întâlnit ceva atât de exorbitant ca ceea ce îi oferea San Francisco. Conform spuselor lui Miller, filozoful aflat în pragul aniversării de 50 de ani a descris acest loc ca fiind „de un exces năucitor care l-a lăsat surprins într-un mod nespus de plăcut.” Orașele în care se aflau nenumărate localuri cu saune și piscine special amenajate pentru homosexuali, a explicat Foucault, i-au permis să își înțeleagă mult mai bine „fascinația sa de o viață” față de „copleșire, inefabil, înfiorător, stupefiant, extaz”, îmbrățișând „o violență pură, o gestică ce nu poate fi descrisă în cuvinte.”

Așa cum ne-am obișnuit, Miller prezintă indulgența lui Foucault în torturi sexuale ca și cum ar fi fost o nobilă luptă existențială pentru o înțelepciune înaltă și pentru eliberare

politică. Așadar, în timp ce sadomasochismul este o temă pe care Miller o discută încă de la început și de foarte multe ori, explorarea mai pe larg a subiectului apare într-un capitol numit, după una din cărțile lui Foucault, „Voința de a ști.” „Asumându-și un nou nivel al riscului”, scrie Miller, Foucault:

„s-a dedicat din nou orgiilor torturii, tremurând în fața „celor mai insuportabile agonii”, închizându-se în sine în mod voluntar, detonând limitele conștiinței, lăsând dureri corporale reale să se topească insensibil în plăcere prin această alchimie a erotismului... Prin intoxicare, reverie, prin abandonul dionisiac al artistului, care este cel mai împlinitor dintre practicile ascetice, și un spirit dezinhibat al erotismului sadomasochist, a părut posibil să încalce, chiar și pentru puțin timp, granițele care separă conștientul de inconștient, rațiunea de iraționalitate, plăcerea de durere – și, cea din urmă graniță, cea dintre viață și moarte – arătând în mod clar cum distincțiile principale din acest joc al adevărului și falsității sunt maleabile, nesigure, contingente.”

O bună parte din timp, Miller pare un jurnalist de investigație serios. Însă trebuie numai să menționezi o singură dată cuvântul „transcendență” și acesta devine deodată foarte alunecos. Bănuiesc că este un fel de reflex, dobândit de la prea mult Alan Watts și alte astfel de reflecții cvasi-mistice. Așa cum câinele lui Pavlov nu putea să se abțină din salivat când auzea clopoțelul sunând, nici Miller nu putea să se abțină din a rosti numai prostii de fiecare dată când cineva îl menționa pe Dionis.

Scriind cu mare tristețe că „nu vom putea ști niciodată” ce a făcut Foucault mai exact când a depășit limitele conștiinței și când a eclipsat granițele dintre plăcere și durere, Miller este înfiorător de exact în descrierile sale ale lumii subterane sadomasochiste pe care Foucault o frecventa, o lume în care se practica, printre alte atracții, „sufocarea, perforarea, tăierea, electrocutarea, tortura prin întindere, întemnițarea, arderea...” În funcție de clubul în care intrai, raportează acesta cu responsabilitate și meticulozitate, „puteai să te bucuri de tehnica bondage – sau să experimentezi cele mai directe și personalizate forme de tortură. Foucault s-a aruncat în toate aceste experimente cu un entuziasm care i-a uimit până și pe prietenii săi, achiziționându-și numaidecât o mulțime de haine din piele, și „pentru joacă”, o varietate de cârlige, cătușe, cagule, călușuri, bice, palete și alte „jucării sexuale”.

Discuția domnului Miller cu privire la sadomasochism este cu siguranță grotescă, dar și comică în anumite părți. Miller este un cercetător atent și sânguinos și se simte obligat să le ofere cititorilor o listă întreagă de surse. În notele sale foarte cuprinzătoare, ne informează că discuția sa se bazează pe lucrări cum ar fi: *The Catacombs: A Temple of the Butthole*, *Urban Aborigines: A Celebration of Leathersexuality* și *The New Leatherman's Workbook: A Photo Illustrated Guide to SM Sex Devices*. „Pentru tehnicile sadomasochiste ale homosexualilor din zilele noastre”, explică acesta, „M-am bazat pe

cartea lui Larry Townshend, *The Leatherman's Handbook 11*." Modul impersonal și indiferent în care toate acestea sunt prezentate este un astfel de exemplu comic.

Lasând însă aspectele umoristice neînționate deoparte, descrierea pe care Miller o face sadomasochismului este o încâlcitură de contradicții, care variază de la cea mai groaznică trăncăneală psihologică de tip pop culture până la predici moralizatoare „filozofice” pompoase. Dependent fiind de platitudinile contraculturale despre eliberarea sexuală și emanciparea psihică, acesta nu poate înțelege de ce „somasochismul este încă una dintre cele mai stigmatizate practici sexuale.” Încă, după toți acești ani! Pe de o parte, pentru a trece peste acest stigmat, el este disperat să de-toxifice acest subiect, să facă perversiunea să pară „în general blândă” și normală. Pe de altă parte, acesta se simte constrâns să prezinte practicile de tortură sexuală ca pe ceva curajos, „experimental” și „provocator”. Bicele și lanțurile fac parte numai din „recuzită”; întâlnirile sunt consensuale; durerea este „deseori ușoară”; cei devotați sadomasochismului sunt „în general... la fel de non-violenți și adaptați ca orice alt segment al populației.” Dar chiar în timp ce ne vorbește despre pernele confortabile pe care acesta le-a găsit în „temnița” sado-masochistă, acesta citează un expert care afirmă că, „deși adevărata experiență este cea mentală”, el mai recunoaște și că „toate acestea implică cu siguranță durere și uneori chiar și puțin sânge.” Însă numai puțin.

Una dintre strategiile explicative cele mai frecvente ale lui Miller implică panta alunecoasă. Când a fost ultima dată când ai avut un impuls violent? Vezi, atunci nu suntem cu toții niște sadici în secret? „La urma urmelor”, argumentează Miller, „somasochismul manifestat la un anumit nivel explicitează fanteziile sadice și masochiste care se manifestă în majoritatea sau poate chiar în toate relațiile umane.” Ah, da, „la un anumit nivel”. Lui Miller nu pare să îi fi trecut prin minte niciodată că chiar dacă ar fi adevărat că aceste fantezii se manifestă „în mod implicit” în majoritatea relațiilor umane (această propoziție în sine fiind suspectă), diferența dintre „implicit” și „explicit” este exact diferența pe care se bazează întregul univers al comportamentului moral. Mai mult, problema „relațiilor” se încadrează cu greu aici pentru că, așa cum subliniază Foucault, anonimatul întâlnirilor formează o parte esențială a acestei atracții: „Întâlnești oameni [în cluburi] care reprezintă pentru tine ceea ce și tu reprezinti pentru ei: nimic altceva decât un corp cu care poți experimenta o serie de combinații și de manifestări posibile ale plăcerii. În acel moment încetezi să mai fii captiv în propriul chip, în trecutul tău, în propria identitate.”

Chiar și Miller recunoaște – deși nu o spune în mod direct – că în centrul obsesiilor sexuale ale lui Foucault nu se afla de fapt tânjirea sa pentru cunoașterea filozofică, ci pentru inconștiență și uitare de sine. Foucault a observat în mod corect că „Plăcerea totală și completă se află în strânsă legătură cu moartea.” Ironia nefericită este că acest apostol al sexului și al hedonismului ar fi trebuit să încheie, asemeni Marchizului de Sade, prin a exila plăcerea din actul sexual. În unul din nenumăratele interviuri pe care

le-a dat în următorii ani, Foucault a lăudat sadomasochismul ca fiind „o întreprindere creativă, care are drept caracteristică principală ceea ce eu numesc desexualizarea plăcerii.” Ceea ce este disperant de revelator este credința lui Foucault că acesta reprezintă un argument *în favoarea* sadomasochismului. Acesta continuă: „Ideea ca plăcerea corporală trebuie să vină întotdeauna din plăcerea sexuală și că plăcerea sexuală stă la baza *tuturor* tipurilor posibile de plăcere – Cred că *asta* este ceva destul de greșit.” Da, Michel, asta chiar este ceva destul de greșit. Dar cine crede de fapt că „plăcerea corporală trebuie întotdeauna să vină din plăcere sexuală?” Ai mai servit o masă gustoasă în ultimul timp? Te-ai mai bucurat de o plimbare la răsărit? Este specific nestăvilitei logici sadomasochiste să înceapă de la un singur tip de cultivare a plăcerii sexuale de dragul ei și să termine prin a exclude capacitatea de a simți orice alt tip de plăcere. Sigur, putem spune că cultivarea unor senzații de plăcere și mai extreme, care stă la baza întreprinderii sadomasochiste, golește plăcerea de plăcere. Dorința de inconștiență sfârșește prin a se transforma într-o pierdere a dorinței.

„Aventurile sexuale ale lui Foucault din anii '80 ridică inevitabil întrebări cu privire la problema SIDA. A știut Foucault că a contactat această boală? Miller se angajează foarte serios în tratarea acestui subiect. Acesta începe prin a spune că nu, probabil că Foucault nu a știut. Dar el îl citează în special pe Daniel Defert, care a crezut că prietenul său «a știut cu siguranță» că avea SIDA. «Când a fost pentru ultima dată în San Francisco, a vrut să aibă experiența lui limită.» Această afirmație îl pune pe Miller într-o poziție dificilă. El consideră că «experiențele-limită» sunt prin definiție un lucru bun. «Nu este imoral să fii frământat de anumite fantezii și impulsuri sălbatice», scrie acesta, rezumând «poziția etică» din cartea lui Foucault «Istoria nebuniei în epoca clasică»: «astfel de experiențe-limită trebuie valorificate ca o cale de a recâștiga accesul la dimensiunea dionisiacă, reprimată a existenței umane.» Dar dacă împingerea acestor limite implică infectarea altor persoane cu o boală mortală? Dacă trăirea unor «experiențe limită» îl determină pe cel care alege să facă asta să adopte un comportament ucigaș? În final, Miller se bâlbâie. El este complet de acord ca cei care «gândesc diferit» să se implice în «potențiale acte pasionale de sinucidere» cu parteneri care consimt. Dar acte ucigașe? Este foarte clar, oricum, ce credea Foucault însuși despre asta. Așa cum scrie în primul volum din Istoria sexualității, «Pactul faustic, a cărui tentativă a fost sădită în noi prin implementarea sexualității, este acum următorul: să îți dai viața în întregimea ei pentru sex, pentru adevărul și suveranitatea sexului. Merită să mori pentru sex.»”

Foucault este admirat dincolo de toate pentru faptul că a tratat cu o suspiciune exemplară temele pe care le-a investigat. Se presupune că acesta ar fi fost un intelectual disector suprem, care arată fără milă puterea ascunsă din spatele relațiilor, motivațiile întunecate, secretele ideologice care infectează societatea burgheză și care putrezesc

nedescoperite în mințile și sufletele tuturor. Este curios, totuși, că slujitorii lui Foucault nu sunt atât de suspicioși cu privire la propriile afirmații ale stăpânului lor. Să avem în vedere afirmația centrală a lui Foucault că adevărul obiectiv este „o himeră”, că adevărul este mereu și pretutindeni o funcție a puterii, „a multiplelor forme de constrângere.” Câteva versiuni ale acestei afirmații sunt propagate ca o evanghelie de către cercetătorii din țara aceasta. Dar stați: este aceasta *adevărată*? Este de fapt adevărat că adevărul e întotdeauna relativ la „un regim al adevărului”, spre exemplu, politica? Dacă o persoană afirmă: „Da, este adevărat”, atunci el se află într-o contradicție – nu ne-am dispensat noi deja de ideea naivă de adevăr? – și în acest fel piatra de temelie a epistemologiei lui Foucault cade.

Sau luați în considerare afirmația că Michel Foucault este un avatar întârziat al lui Friedrich Nietzsche. Nu este la fel de argumentat pe cât este luat de-a gata faptul că Foucault, asemeni lui Nietzsche, a fost epitomul eroului filozof singuratic, dar profund, care a gândit idei mult prea profunde și mult prea periculoase pentru mulți dintre noi. (Excepție făcând, desigur, adepții lui Foucault: pentru *ei* durează numai un moment să se debaraseze de „metafizica occidentală”, de „umanismul burghez” și alte mii de lucruri rele.) Foucault însuși a promovat în mod asiduu ideea că ar fi fost un Friedrich Nietzsche modern, iar domnul Miller a transformat această comparație într-un principiu interpretativ central. În prefața sa, acesta anunță că această carte nu este atât o biografie, cât o mărturie „a unui om care s-a luptat de-a lungul vieții sale să onoreze reflecția lui Nietzsche «ca un om să devină ceea ce este cu adevărat».” Nu contează că cu treizeci de pagini înainte observăm că Foucault insistă că „Cineva scrie pentru a deveni altfel decât ceea ce este”: industria de scrieri despre Foucault abundă în astfel de „paradoxuri”. Oricum, cine mai are timp pentru subtilități cum ar fi logica atunci când este angajat „într-o căutare Nietzscheană”, ceva ce Foucault încearcă să facă în cartea lui Miller la fiecare cincizeci de pagini sau cam așa?

De fapt, comparația dintre Foucault și Nietzsche este o calomnie la adresa lui Nietzsche. În mod indiscutabil, Nietzsche este responsabil de multe lucruri, inclusiv de popularitatea unor personaje ca Foucault. Dar oricare ar fi opinia cuiva cu privire la filozofia și influența lui Nietzsche, este dificil să nu admirăm curajul și dedicarea sa totală față de viața filozofică. Dărmăt fiind de boală – migrene, amețeli, afecțiuni digestive severe – Nietzsche a trebuit să renunțe la postul său de profesor de la Universitatea din Basel atunci când avea 30 și ceva de ani. De atunci acesta a dus o viață izolată, săracă, celibatară, subzistând în diverse pensiuni ieftine din Italia și Elveția. Acesta nu avea decât câțiva prieteni. Opera sa era ignorată aproape complet: *Dincolo de bine și rău*, una dintre cele mai importante cărți ale sale, s-a vândut în numai 114 exemplare într-un singur an. Și în ciuda tuturor lucrurilor, acesta a perseverat în liniște.

Dar Foucault? După ce s-a înscris la cele mai elitiste școli franceze – Liceul *Henrique*

IV, *École normale supérieure*, Universitatea din Sorbona – acesta a deținut o serie de poziții academice în Franța, Polonia, Germania, Suedia și Tunisia. Joburile sale nu erau bine plătite, însă promițătorul filozof a fost ajutat în programul său de rezistență de subsidii generoase primite din partea părinților săi. În anii '50, când era doar un asistent universitar modest la Universitatea din Uppsala, acesta a achiziționat ceea ce Didier Eribon a numit „un magnific Jaguar bej” (în cartea lui Miller este descris ca fiind alb) și a început să conducă „ca un nebun” prin oraș, șocând liniștita societate suedeză. Că tot vorbeam despre sfidarea convențiilor! Eribon ne reamintește de asemenea că Foucault era ca un politician în mediul academic, priceput la a obține promovări pentru el și prietenii săi. Asta nu înseamnă că și-a ascuns disprețul pentru scrupulele înguste și burgheze. Încercarea de a se sinucide și de a arunca cu pietre în poliție nu reprezentau singurele eforturi prin care acesta încerca „să depășească” protocolul academic stabilit. În timp ce predă la Clermont-Ferrand la începutul anilor '60, spre exemplu, i-a oferit un post de asistent iubitului său, Daniel Defert. Ca răspuns la întrebările care i s-au adresat de către consiliul facultății cu privire la numirea lui Defert în defavoarea altor aplicanți, cum ar fi o femeie care era mai în vârstă și mult mai competentă, acesta a răspuns: „Nu ne place să avem femei bătrâne aici.” Mai mult, Foucault s-a bucurat de stima intelectualilor de pretutindeni. Cartea sa, *Cuvintele și lucrurile* a devenit un best-seller în 1966, catapultându-l pe acesta spre faima internațională. Recunoașterea care a încununat totul a venit în 1970 când, la o vârstă neobișnuit de tânără de 44 de ani, Foucault a fost ales ca membru al Collège de France, apogeul culturii franceze academice. Miller, la fel ca majoritatea cercetătorilor care au scris despre Foucault, laudă îndrăzneala filozofică și capacitatea de a risca totul pentru ideile sale. „Pentru mai mult de zeci ani,” scrie Miller despre reputația lui Foucault din momentul morții sale, „capul său ras elegant a fost o emblemă a curajului său politic – o stea călăuzitoare pentru instituțiile care sufocau spiritul liber și asfixiau «dreptul de a fi diferit».” Oh da, câtă rezistență împotriva societății burgheze!

Dar Foucault a fost diferit de Nietzsche în mai mult decât aceste aspecte exterioare de suprafață. Cele două perspective asupra lumii ale celor doi bărbați au fost radical diferite. În principiu, Foucault a fost doar o imitație ieftină a lui Nietzsche. El a adoptat o parte din retorica lui Nietzsche despre putere și a imitat câteva dintre gesturile sale verbale teatrale. Dar acesta nu a realizat niciodată ceva la fel de original și profund. Este posibil ca Nietzsche să fi greșit în modul în care a înțeles modernitatea: s-ar putea să fi confundat o singură parte a poveștii – răspândirea secularismului – cu întreaga poveste; dar puțini oameni s-au luptat atât de onest cu problema nihilismului așa cum a făcut-o el. Foucault doar a flirtat cu nihilismul ca și cu o altă „experiență”. Miller are dreptate când subliniază importanța experienței, în special a experienței extreme sau „la limită” din opera și viața lui Foucault; însă greșește când consideră că aceasta a fost o virtute. Foucault era dependent de extremism. El reprezenta perfect un anumit tip de decadent romantic, un tip de care Nietzsche ne-a avertizat atunci când a vorbit despre „cei ce suferă de sărăcirea vieții și caută odihnă, liniște, ape calme,

eliberarea de ei înșiși prin artă și cunoaștere sau intoxicare, convulsii, anestezie și nebunie.” Pofa insașiabilă a lui Foucault pentru noutate, pentru „experiențe” cât mai palpitate, reprezenta un semn de slăbiciune, nu de curaj. Aici, Nietzsche reprezintă un reper mult mai bun decât Foucault. „Toți oamenii de astăzi trăiesc prea mult și gândesc prea puțin,” a scris el în 1880. „Aceștia suferă în același timp de foame extremă și durere acută, și devin din ce în ce mai slabi, indiferent de cât mănâncă. – Oricine spune, «Nu am trecut prin nimic în viața asta» – este un ratat.”

Domnul Miller nu este total necritic. Spre exemplu, când se referă la *Istoria nebuniei în epoca clasică*, recunoaște că „convingerile autorului sunt mai degrabă insinuate decât argumentate.” Când vorbește despre *Cuvintele și lucrurile*, afirmă că textul este „stângaci, incoerent, eliptic, până la defectuos.” Dar astfel de critici locale nu merg suficient de departe. La începutul acestei cărți, Miller menționează în trecere studiul critic incisiv al lui J. G. Merquior, *Foucault* (1985). Cititorii care sunt familiari cu această carte știu că Merquior, care se identifică drept „un diplomat brazilian care a studiat cu Ernest Gellner,” a desființat politicos, dar definitiv, aproape orice afirmație semnificativă a lui Foucault. Merquior își începe fiecare capitol cu un ritual aprobator închinat strălucirii lui Foucault. Acesta continuă apoi prin a arăta că argumentele sale se bazează pe cercetări academice de o calitate îndoielnică, pe o istorie distorsionată și pe generalizări care nu se susțin. Oricare ar fi „noile perspective” pe care cărțile lui Foucault le-au deschis, Merquior concluzionează că „harababura conceptuală și slăbiciunile explicative... depășesc orice contribuție reală.” Adevărul este că Foucault s-a specializat în a oferi răspunsuri confuze și obscure la pseudo-probleme. „Am avut sexualitate începând cu secolul al XVIII-lea și sex începând cu secolul al XIX-lea”, scrie acesta în *Istoria sexualității*. „Ceea ce am avut înainte de asta au fost fără dubii doar pofte trupești.” Da, iar „relațiile sexuale au fost inventate în 1963”, a afirmat memorabil Philip Larkin.

Foucault și-a descris odată propria operă ca un „labirint”. Acesta a avut dreptate. Întrebarea este: de ce am dori noi să intrăm în el? Poate că este așa cum insistă Miller, scrierile lui Foucault exprimă „o puternică dorință de a realiza o anumită formă de viață.” Dar este această formă *dezirabilă*? Perversiunile sexuale l-au determinat pe Foucault să sfârșească într-o tragedie personală. Celebrarea perversiunilor sale intelectuale de către oamenii din lumea academică continuă să fie subiectul unui scandal public. Cariera acestui „om reprezentativ” al secolului al XX-lea reprezintă una dintre cele mai mari cazuri de înșelăciune și prostire din istoria intelectuală recentă.

NOTE

1. *The Passion of Michel Foucault*, by James Miller; Simon & Schuster, 491 pages, \$27.50.

2. Biografia lui Didier Eribon, *Michel Foucault*, a fost publicată în Franța în anul 1989. O traducere în limba engleză realizată de Betsy Wing a apărut la Harvard în 1991. Vezi recenzia lui Richard Vine în *The New Criterion* din ianuarie 1992.

3. Neacceptarea toleranței ca virtute liberală – credința răspândită conform căreia toleranța trebuie să fie acum considerată un simptom al reacțiunii – este una dintre cele mai subtile consecințe ale campaniei pentru corectitudine politică. Printre altele, aceasta limitează extrem de tare spațiul dezbaterii libere, solicitând apartenența la valori sau idei pe care până acum oamenii aveau luxul de a le admite și practica fără să fie nevoie să le afirme public în mod constant.

Acest articol a fost tradus cu acordul publicației *The New Criterion*.